

Елин Пелин

Андрешко

– Ще стигнем рано, господине. Във видело ще стигнем. Ей го село-то – хе, под горичката там! Виждаш ли? Като прехвърлим она баир, ниския, и то, кажи-речи, сме стигнали.

И младият каруцар, като замаха камшика над конете, подвикна им силно и ободрително:

– Дий – хей!... Ди-и, господа!

Четири-те колелета на каруцата запръскаха по-силно из рядката кал на селския път. Разслабеният ѝ скелет глухо затропа посред печалното, пусто и разкиснато от дъждовете поле. Селянинът извика още веднъж, намести се по-добре на сандъка, върху който седеше, отметна от главата си влажната качулка на дебелия ямурлук и безучастно си затананика под носа.

– Как беше ти името, момче? – обади се из грамадния си вълчи кожух дебелият господин, който седеше в каруцата.

Момъкът продължаваше да си тананика.

– Ей, момче! – извика високо и дрезгаво господинът.

– А? – обърна се момъкът.

– Името, името? Как беше ги името?

– Андрешко.

– А-а – Андрешко... Хитрец си ти-и-и! Всички станахте такива. Лукави станахте вие, селяците. Знаете само да лъжете и да хитрувате... И как се преструвате! Гледам ги в съдилището... Овчичка, такъв, глупав, пък той цял вълк! Играят си със съдията.

– Прост народ сме ние, господине, само ни навикват. На вас така ви се чини, ама то не е така. От простотия хитруват нашите селяни. От простотия и от сиромашия.

– А-а-а – от сиромашия, от сиромашия... Пусто дърво недодялано! От сиромашия се оплакват, а пиянствуват като скотовете.

– От добро ли е?... Не, не е от добро... Че пиянствуват – пиянствуват, всички пиянствуват. За добро, а не от добро... Това човек като вас може и да си го запише.

– А-а, май и ти си пийнал, приятелю! Пък млад си още, мустаци не са ти никнали... Вашите селяци, пиши ги пропаднал народ и туй то!

– Пиши ги ти, господине, ние не знаем да пишем – рече момъкът и като се обърна към дръгливите си коне, подвикна им:

– Дий, дий, господа! – и се замисли.

Конете склисиха малко и също се замислиха. Господинът повдигна голямата яка на вълчия си кожух, потъна в него и също тъй се замисли. На усамотеното дърво край пътя кацна врана с настръхнала перушина,

залюля се на сухия клон, гракна унило и също се замисли. И тъжното зимно време също беше замислено. По небето тежко и бавно лазеха и се разпокъсваха дебели, дрипави, влажни и мрачни зимни облаци, над които прозираха късове от също тъй замислено и студено синьо небе. Земята тънеше в кал и влага. Мъртви и покрусени се тъмнееха пръснатите пейзажи на села, речища, далечни гори и планини. По полето лъщяха големи локви, мътни, студени и оцъкдени като мъртвешки очи. Малката каруца бавно се клатушкаше из дълбока та и рядка кал, затъваше, излизаше, криволичеше. Една отпрана дъска отстрани постоянно, еднообразно, глухо и безразсъдно клепеше и като удряше настоятелно нервите на дебелия господин във вълчия кожух, изкара го из търпение, Той откри яката, подаде си тлъстото лице и извика:

– Какво е това ужасно клепало, дявол да го вземе! Не ме оставя ня мира...

– Дъската и хлопа на моята каруца, господине. Плеще като учен човек: ни сама разбира, ни другите ѝ разбират.

– Хитрец си ти, Андрешко, хитрец си! Трябва да умееш да лъжеш момите, ако не си се оженил. Вие се жените млади и хубави женички имате.

Господинът свали яката на кожуха си.

– Думай, каквото искаш, господине, ама госпожите по си ги бива... Аз знам това много добре! Ти какъв си, господине, по каква работа към наше село?

– Аз съм съдия-изпълнител.

Андрешко се обърна и с внимание погледна своя кираджия.

– И по изпълнение, а?

– По изпълнение, разбира се. Играе ме един вашенец там, ама тоя път ще му дам да разбере. Няколко пъти го гоня, а все се изплъзва от ръцете ми... Разбрах, че дяволува, и ще го издебна довечера, та ще ме помни... Житцето му ще секвестирам! Хем него на ум ще науча, хем да ви покажа един пример, та да не кръшкате друг път. Лъжете търговците, лъжете гражданите, та им продавате развалени яйца и граниво масло. Е, ама чакай, жено селяшка – властта се лесно не лъже! Пипа тя – здраво пипа! За вас камшик, руски камшик – така ще се оправите... Станахте пияници, пропаднахте, развалихте се – ще станете неспособни данъкоплатци и ще съсипете държавата. Ах, защо нямам повечко власт! Ангели ще ви направя.

Съдията-изпълнител разкопча кожуха си и тялото му зашава в него като пиле, което се излюпва.

– Е, господин съдия, господ направил света и пресметнал, че на жените брада не трябва, и не им дал... Сметнал, че на магарето му трябва дълги уши, и му ги дал – отговори Андрешко с престорена наивност.

– Хем ти не дрънкай, ами карай, че вече се мръкна... Много ми взе ти, дяволе! Толкоз пари за двадесет километра! Умеете да ни скубете вие... Карай де, карай, че крантите заспаха!

– Дий, ди-и, господа! – извика Андрешко и завъртя камшика.

– Ти господа ги наричаш, а? По-добре наричай ги братя – забележи сърдито съдията.

– Ще се разсърдят, господин съдия! Ще ги докача на чест, ако не им кажа господа... Службата им е чиновнишка – на часове. На час стават, на час лягат, на час ги поим, на час ги храним. После ги впрягаме, влизат, значи, в канцеларията, и толкоз. А понякогаж в яслите и вестник прочитат.

– Я кажи де сръбна, приятелю, па не дрънкай, ами карай, че закъсняхме. Лукави очи имаш ти, лукави!

– Няма вълци, господин съдия, не бойте се – рече каруцарят с такъв тон, че почитеният чиновник се озърна плахо наоколо.

– От вълци аз не се боя, приятелю, ами стана студено. Нямам време да настивам.

– Увийте се с чула, господине, Моите коне никога не се оплакват от настинка. Чулът много топли.

„Ама лапачало, а!“ – помисли съдията и се обърна строго:

– Карай, карай, говедо!

И като се наду сърдито, потъна в кожуха си и млъкна.

„А-а, попаднал си в ръце, приятелю“ – помисли си Андрешко И като се обърна, попита със сериозен тон:

– Та по изпълнение, а? Кому ще изгорите душицата?

Съдията дълго мълча, после сърдито отговори:

– Има един – Станойчо го казват – нисък такъв... с дебел врат...

– Знам го. Нему ще секвестирате житото, а? Сиромах е той, господин съдия, не закачайте го.

– Сиромах човек – жив дявол!

Съдията пак млъкна. Вече се смрачаваше. Конете едвам лазеха въз баирчинката, зад която трябваше ла се намира селото. Андрешко нито им вече подвикваше, нито махаше камшика над тях. Той престана да говори и да си тананика и се размисли.

Когато прехвърлиха зад баира и слязоха отвъд в полето, нощта беше настъпила, а селото още се не виждаше. Тънък и студен ветрец повея

над потъналата във влага земя. Облаците, разпокъсани, се оттегляха към планините. Синият купол на студеното и помръзнало небе се изясняваше, разширяваше и възвишаваше. Скоро по него затрепкаха звезди, ледени светли звезди. Въздухът изстина страшно. А конете вървяха бавно. Съдията непрестанно се ядосваше.

– Карай, хей, шоп! Ще помръзнем!

Андрешко безучастно подвикна на конете и лениво размаха камшика над главите им. Те нехайно и омърлушено влачеха каруцата, сякаш не чуваха. Андрешко мислеше за бедния Станоя, комуто съдията утре е секвестира житото, съдията, когото той сега караше.

„Ти ми докара тая беля, Андрешко.“ – ще му каже Станоя, като се научи, и ще го изпсува. После ще се разтъжи, ще го почерпи, ще се напие и ще плаче.

„Трябва да му се помогне на човека, трябва да му се помогне... – мисли Андрешко. – Трябва да му се каже да скрие житцето през нощта и да омете хамбара, инак цяла година ще опъва уши от глад... Трябва да му се помогне – не може инак!“

Беше тъмно и по земята не личеше нищо освен кал, дълбока и гъста кал. Пътят се губеше в тая кал и не водеше никъде, освен пак в нея.

На едно място Андрешко дръпна юздите и спря конете:

– Чакай, като че съм сбъркал пътя!

И момъкът почна да се взира в тъмнината. Съдията гледеше строго-то му лице, по което нямаше ни следа от прежната шеговитост, и му думаше:

– Момче, опичай си ума, че не отговарям... Бой ще ядеш!

Андрешко дръпна юздите, завъртя камшика и викна:

– Дръжте се здраво, господин съдия!

Далеч напред в тъмнината светеше селото. По кучешкия лай, който идеше оттам, личеше, че то е близо. Няколко крачки надясно блещеше с бисерен блясък голямо пространство неподвижна вода. Каруцата възви право към нея.

– Какво е това? – запита съдията.

– Блато, господин съдия... Пътят върви през него. То е плитко, хич не се бой. Тук-таме само има дупки... Колко пъти съм го минавал аз, и с кола, и пеша, и... Дий, дий, господа! Дръжте се здраво, господин съдия!

Конете навлязоха в студената вода, в която се оглеждаше небето, и предпазливо зацамбуркаха напред, като почнаха до потъват все по-дълбоко и по-дълбоко. Мъртвата и блестяща, зелено бисерна вода на блатото се размърда и оживя.

– Стой, говедо! – извика по едно време съдията и се изправи изплашено в кожата си. – Ще ме удавиш, шопе! Не видиш ли, че каруцата се напълни с вода? Спри! Спри!

Съдията, разгневен, почна да псува.

Андрешко спря конете, Каруцата, потънала до пода, застана сред блатото, краят на което се губеше в непроницаемата тъмнина.

– Дий... Напред! – извика Андрешко на конете. Мощният и здравият му глас проехтя силно в нощта и потъна в непрогледната пустота. Наблизо изхвъркнаха диви патки и с шум се изгубиха.

– Трябва и ние да станем патки, та да излезем – рече замислено Андрешко, – иначе...

– Ах, говедо! Да излезем веднаж – ще те пребия! Ще се издавим бре!... Теле!

– Не щем, не щем, господин съдия, не бой се... В тая тъмница, кой да е, ще сбърка, бъди спокоен – заговори Андрешко и се удари на работа около каишите. Връзва, развързва, псува, проклетисва, най-после седна отново на сандъка, завъртя камшика и викна:

– Ди-и!... Напред!

Конете направиха усилие и тръгнаха. Единият се откачи от ока и зацямбурка из блатото свободен. Другият застана сам с каруцата.

– Бре! що стана? – извика съдията.

– Стой! Дорчо... Дорчо... Дорчо – завика Андрешко след коня и почна ла го мами. Но той, уплашен от водата, възви назад и бавно-бавно се изгуби в тъмнината към брега, без да чува вика на своя стопанин.

Съдията стоеше в каруцата разтреперан и уплашен.

В това време Андрешко бързо се качи на другия кон и тръгна по дирите на Дорчо, като викаше непрестанно силно и бодро:

– Дорчо, Дорчо, Дорчо!

– Къде бре... хей! Какво правиш бе, говедо? Диване! Ах ти, гнидав селянин... аз ще те науча тебе!

Из тъмнината му отговори ехиден смях.

– Ей, говедо, ти ме оставяш тук!... Да загина! Да ме разкъсат зверовете! Момче, не прави така, моля ти се! – заговори съдията с жален глас, в който една струнка плачеше.

– Не бой се, не бой се, господин съдия – обади се Андрешковият глас. – Зверовете няма да влязат в блатото. Увийте се в чула да не проситнете... Утре рано рано аз ще дойда... В каруцата има сено, постели си... Кирия няма да ти взема!

– Момче, не шегувай се бе – замоли се съдията. – Не ме оставяй!...

Ела! Извади ме оттук!

– Тъмно е, господин съдия, тъмно е, не се вижда нищо!... Пък и конят избяга! Как да ти помогна? Не мога.

Съдията чуваше тоя ехиден глас, който идеше из тъмнината, и се ужасяваше. Как? Да остане тук! Всред блатото! Всред тая студена, зелена блатска вода, краят на която не се виждаше!

– Ела, бре! Андрешко! Пари ще ти дам, колкото искаш!... Избави ме!... Ще умра бе!... Деца имам!... Хлапако, нямаш ли сърце – завика в отчаяние той, ала никой вече не се обади.

Тогавя съдията отчаяно и безумно зарева към селото:

– Ей, хлапе... говедо... канибал... вол... дръвник! Ела! Избави ме!... Смили се бе! Животно... селяндур... шоп! Ах-ах!... Помощ, помощ!

И като седна в каруцата, потъна в кожата си и се разрида като дете. Но тъмнината не му отговори.

КРАЙ

Публикуван първоначално под заглавие „Случка. Разказ“ и подпис Елин Пелин з сп. Просвета, II, кн. 4, декември 1903, с. 179–184. В своята беседа пред писателите на 3 май 1949 Елин Пелин разказва: „Тогаво по тия времена също така излизаше едно списание «Просвета» за ученици от гимназиите, за интелигенцията, за учителите – едно списание, което беше доста интересно. Интелигентско списание, може да се каже. Това списание се редактираше от Марин Пундев – един много благороден човек, учител в гимназията. Беше пенсионер вече. Много добър човек. – Този бай Марин Пундев ме намери и каза: «Дай ми нещо за моето списание.» Добре. Аз му написах тогава «Андрешко» и той човекът ми даде сто лева. Тогаво сто лева бяха много пари. «Андрешко» е пак едно хрумване по един повод: чух, един колар счупил колата нарочно, да не отиде съдебният пристав да конфискува нещо на един селянин. Оттам ми дойде хрумването да напиша «Андрешко». Аз го написах другояче – как го набутал в едно блато и т. н. – известна работа. Той ми даде сто лева тогава. Той ми засили положението доста много.“ С новото заглавие и с доста много, предимно стилистически поправки включен в Разкази, т. I, 1904, с. 37–45, и в последващите издания на Разкази, т. I. Наново цялостно прегледан и преработен за СИ¹, 1938. – Един от най-популярните разкази на Елин Пелин, многократно препечатван в сборници, антологии, христоматии, често рецитиран.

Поправките в Разкази, т. I, 1912, Разкази, т. I, 1918, и Разкази, т. I, 1928, са по-малобройни. Преработката на текста при включването му в СИ, 1938, е не само стилистическа, Елин Пелин търси да направи разказа външно по-съвременен. „Съдебният пристав“ от 1903 се превръща през 1938 на „съдия-изпълнител“, така се наричаха тогава екзекуторите. Съществена поправка е направена в репликата на съдията след „ще станете неспособни данъкплатци и ще съситепете държавата...“ Първоначално тук следва: „Ще пострадат отечествените интереси... знаеш ли какво, момче? Да съм цар, аз ще действувам... и ще ви оправя...“ Тоя текст е заменен в СИ, 1938, с „Ах, защо нямам повечко власт! Ангели ще ви направя.“ Други промени: „Три лева за двадесет километра...“ става „Толкоз пари за двадесет километра...“; „Наричай ги братя, по-право е“ – „по-добре наричай ги братя“; „Сутрина стават... В толко и толко часа им даваме вода и ги поим“ – „На час стават, на час лягат, на час ги поим, на час ги храним“; „После ги впрягаме, влизат, речи го, в канцеларията, там теглят до вечерта... Вечер в толко и толко часа пият вода, прочетат вестникът и сън... Живот чиновнишки...“ – „После ги впрягаме, влизат, значи, в канцеларията, и толкоз. А понякогаж в яслите и вестник прочитат“; „хвощам настинка“ – „настивам“; „Сиромах е, ама е дявол, та се е скъсал“ – „Сиромах човек – жив дявол!“; „когото той сам закарва“ – „когото той сега караше“. Зачеркнато е от размишлението на Андрешко за Станойчо след „После ще се разтъжи, ще го почерпи, ще се напие и ще плаче...“ – „Да, ще плаче... Меко е Станоевото сърце. Андрешко знае това“ (последното изречение е зачеркнато още в Разкази, т. I, 1912). Някои други промени: „– Чакай, може да съберкаме пътя, господин пристав!“ става „– Каточе съм събркал пътя“; „отваряй си очите“ – „опичай си ума“; „– Господин пристав, дръж се!“ – „– Дръжте се здраво, господин съдия!“, „заговори приставът с треперлив глас, една струна от който трепереше на плач...“ – „заговори съдията с жален глас, в който една струнка плачеше“. Тия и редица други по-дребни поправки, особено в пунктуацията,

1. Съчинения на Елин Пелин. Под редакцията на Т. Боров, С., к-во „Хемус“, т. I, 1-о изд. 1938

очистват и опростяват езика, правят разказа по-стегнат, засилват напрежението, без да го изменят в основното му съдържание, идейната насоченост или композиционно.

Елин Пелин. Съчинения, том 1 – Разкази 1901–1906, „Български писател“, 1972 г.

Източник: Словото

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/5283>]